

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE TURİZM: SÖYLEMSEL KURUMSALCI YAKLAŞIM

İL KAY TAŞ GÜRSOY

Dokuz Eylül Üniversitesi

ÖZ

Sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm hem eleştiri veya övgü ile bahsedilen, hem ulaşılmak istenilen bir ideali hem de zorlu bir görevi ifade eden tartışmaya açık konulardır. Gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmiş ülkeler için de önem taşıyan sürdürülebilir turizm, ulusal, bölgesel ve küresel kademelerdeki politika oluşturma süreçlerinde bir değer, bir kazanım ve çözülmesi gereken bir mesele olarak yer almaktadır. Çalışma söylemsel kurumsalcılık kapsamında AB örneğini incelemeyi amaçlamaktadır. Yöntem olarak Fairclough'un üç boyutlu eleştirel söylem analizi kullanılmıştır. İnceleme metinleri olarak, üye ülkelerin bütünleşme sürecinin ana hatlarını belirlemek üzere üzerinde anlaşıtı kurumsal metinler olan AB antlaşmaları'nın başlangıç metinleri seçilmiştir. Kuruluş dönemi, gelişme süreci ve son dönem olmak üzere, Avrupa bütünleşmesi sürecinde önemli aşamaları temsil eden Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Antlaşma (1957), Avrupa Birliği Antlaşması (1993) ve son antlaşma olan Lizbon Antlaşması (2009) değerlendirmeye alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Turizm, Avrupa Birliği, Söylemsel Kurumsalcılık

SUSTAINABILITY AND TOURISM IN THE EUROPEAN UNION: DISCURSIVE INSTITUTIONALIST APPROACH

ABSTRACT

Sustainable development and sustainable tourism are contested terms which are both praised and criticized. They represent an ideal and a challenge at the same time. Sustainable tourism development is a concern for both developed and developing countries. It is a value, an asset, an issue at global, regional and national policy levels. The paper analyzes how discourses on sustainability and tourism are institutionalized, in the light of discursive institutionalism and through the case of the European Union. The three dimensional critical discourse analysis of Fairclough is selected as the method of analysis. Preamble of EU treaties are selected for discourse analysis in that they are institutional the texts which are approved by the member states to determine the outline of the integration. Treaties are selected on the basis of their representation of critical periods such as establishment of the integration, development period and the last period of the integration, accordingly Treaty Establishing the European Economic Community (1957), Treaty on European Union (1993) and Lisbon Treaty (2009) are analyzed.

Keywords: Sustainability, Sustainable Tourism, European Union, Discursive Institutionalism

“...Biz, insanlar bugün 2030’a giden yola çıkıyoruz. Yolculuğumuz, hükümetleri, parlamentoları, Birleşmiş Milletler sistemini ve diğer uluslararası kuruluşları, yerel yönetimleri, yerel halkı, sivil toplumu, işletmeleri ve özel sektörü, akademik ve bilimsel toplumu, tüm insanları kapsayacaktır...”

(United Nations 2015)

Yukarıdaki ifadeler, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu’nun sürdürülebilirlik konusunda küresel bir gündemin kabul edilmesine ilişkin, 25 Eylül 2015 tarihindeki kararına aittir. *“Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi”* olarak isimlendirilen gündem, BM Genel Kurulu tarafından belirlenen Binyıl Kalkınma Bildirgesi’nin devamı niteliğindedir. Binyıl Kalkınma Bildirgesi 2000-2015 yılları arasında kapsarken 2030 Gündemi, 2015 yılından itibaren 15 yıllık bir dönemi hedef almaktadır. Ortak eylem ve değişim isteği, 2030 Gündemi’ne damgasını vurmaktadır. Gündemin başlığının da açıkça ifade ettiği üzere, dünyada “dönüşüm” amaçlanmaktadır ve gündem, (bizim) “dünyamızı” değiştirmemizi konu almaktadır; bu yönüyle ortak eylem ve ortak sahiplenme duyguları ön plana çıkarılmaktadır. Sürdürülebilirlik alanında uluslararası işbirliğinin, güncel normatif çatısını oluşturan 2030 Gündemi, insani, ekonomik ve çevresel konuları uluslararası kademedeki bir araya getiren daha önceki girişimlerin birikimi olarak değerlendirilmelidir.

Sürdürülebilirlik ile turizm ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları itibarıyla karşılıklı ilişki içerisindedir. Turizmin, bölgesel kalkınmayı destekleyen ekonomik etkilerinin yanında bölge üzerinde olumsuz çevresel ve sosyal etkilerinin ortaya çıkması, bölgesel kalkınmada turizmin sınırları konusunu gündeme getirmiştir. Turizm kalkınmasının sınırlandırılması ya da sürdürülmesi tartışmaları, turizmde sürdürülebilir kalkınmayı ön plana taşımıştır. Sürdürülebilirlik ilkelerinin, turizme gerçekten uygulanabilirliği ya da gerçekten sürdürülebilir turizmin olup olamayacağı sorgulanırken, BM “sürdürülebilir kalkınmaya katkısı açısından turizmin, özel bir konumda olduğunu” kabul etmiştir (Telfer ve Sharpley 2008:31).

BM Çevre Programı ve Dünya Turizm Örgütü’nün 2005 yılında, politika yapıcılara yönelik hazırladığı Turizmi Daha Sürdürülebilir Yapmak isimli kılavuzda, sürdürülebilirlik için turizmin öneminin altı çizilmekte, çeşitli alanlardaki politika önerileri ile turizm ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkinin pekiştirilmesi amaçlanmaktadır (United Nations Environment Programme ve World Tourism Organization 2005). Bu çalışmada, sürdürülebilirlik ve turizme yönelik söylemlerin, bu iki politika alanına nasıl kurumsal

nitelik kazandırdığı ve sürdürülebilir turizm söyleminin nasıl kurumsallaştığı Avrupa Birliği bağlamında analiz edilecektir.

1972 yılında Stockholm, İsveç’de düzenlenen BM İnsan Çevresi Konferansı, insan hakları ile çevrenin korunması arasındaki ilişkiyi, uluslararası politika gündemine taşıması itibariyle önem taşımaktadır (Paul 2008:577; Shelton 2008:129). Berry’e göre (1972:17), 1972 İnsan Çevresi Konferansı, “çevrenin gelecekteki kullanımına ilişkin insan ırkının tutumunda bir dönüşümün başlangıcı”dır. İnsan Çevresi Konferansı, insan ve çevre arasındaki ilişkiyi sorgulayarak, sürdürülebilir kalkınma söylemine giden yolun önünü açmıştır. Sürdürülebilir kalkınmayla ilgili genel kabul gören ilk tanım 1987 yılında, “Ortak Geleceğimiz” başlıklı Birleşmiş Milletler Raporu’nda yapılmıştır. 1983 yılında BM Genel Kurulu tarafından oluşturulan Çevre ve Kalkınma Dünya Komisyonu’nun çalışmaları sonrasında yayınlanan rapor, Komisyon Başkanı Gro Harlem Brundtland’a ithafen, Brundtland raporu olarak da anılmaktadır. Brundtland raporunda sürdürülebilir kalkınma “*gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün vermeden şimdiki nesillerin ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma*” şekli olarak tanımlanmıştır (United Nations 1987: 41).

Sürdürülebilir turizm, turistik bölgelerin ve turistlerin ihtiyaçlarını karşılarken ekonomik, toplumsal ve çevresel gereksinimleri bütünlük içerisinde ele alan kültürel bütünlük, ekolojik denge, biyolojik çeşitlilik, yaşam destek sistemlerinin korunması gibi unsurlar içeren bir turizm yaklaşımıdır (Bozok ve Yılmaz 2007: 117-118). Kozak ve Bahçe, 2012: 95) sürdürülebilir turizmin bir turizm çeşidi olmadığını, bir felsefe, bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir. Yazarlara göre sürdürülebilir turizm, kitle turizmi dahil tüm turizm çeşitlerine hitap eden, kaynak kullanımına, turizmin etkilerine ve gelecekteki gelişim potansiyeline karşı duyarlı, kapsamlı politika ve uygulamaları içeren bir felsefedir.

Turistik ürünün karmaşık nitelik taşıması, sürdürülebilir turizmin nasıl olması gerektiği ile ilgili tartışmaları attırmaktadır. Turistik ürün karmaşıktır; hem turistleri bir ülke ya da bölgeye çeken doğal, tarihi, kültürel ve sosyal özellikleri hem de turistlerin bu ülke ya da bölgeye seyahatlerini ve burada konaklamalarını mümkün kılan ürün ve hizmetleri içermektedir (Hacıoğlu ve Avcıkurt 2007: 5). Turistik ürün, seyahat gibi dinamik ve konaklama gibi statik unsurları bir arada barındırmaktadır (Roney 2011 :4; Kozak ve Bahçe 2012 :2; Kozak vd. 2015 : 2-3). Yerel ve doğal turistik çekicilikler, ulaşılabil-

lirlik ve turizm işletmeleri turistik ürünün temel parçalarını oluşturmaktadır (Hacıoğlu ve Avcıkurt 2007: 5). Bu yönüyle turizmde sürdürülebilirlik girişimleri, turizmin yerel kültürler ve çevresel değerler üzerindeki zarar verici etkilerini azaltma ya da mümkünse ortadan kaldırmaya odaklanmaktadır (Özdemir 2014 :5). Turizm kalkınmasını sürdürülebilir kılmak, turizm ile ilgili kamusal ve özel alanlardaki politika, planlama ve uygulamaların yeniden şekillendirilmesini gerektirmektedir (Bozok ve Yılmaz 2007: 118).

Mert (2009: 326) sürdürülebilir kalkınmanın, küresel çevre yönetimi ve kalkınma söylemlerindeki değişimin hem bir göstergesi olduğunu hem de söz konusu değişimi güçlendirdiğini ileri sürmektedir. Sürdürülebilirlik kavramına yüklenen anlam ve sürdürülebilirliğin söylemlerdeki temsili, zaman ve bağlam içerisinde değişim göstermiştir. Bu değişimde, ideoloji, güç ve gücün değiş tokuşu ile ilgili dilsel edimler ve söylemin kendisinin de bir eylem olması rol oynamaktadır (Çelik ve Ekşi 2008:100). Büyüktuncay'ın (2014: 94), J. L. Austin'in söz edim kuramından yola çıkarak açıkladığı üzere, *"bir şey söylemek, aynı zamanda bir şey yapmaktır"*. Dil edimsel gücünü, bir şeyleri betimlerken bile aslında bir eylemde bulunuyor olmasından almaktadır. Dilin insan yaşamındaki ve insanla ilgili konuları araştıran sosyal bilimlerdeki önemi, söylemi ön plana çıkarmaktadır. Söylemler, etkileri ve nedenleri olan, toplumsal bağlamda ortaya çıkan edimlerdir (Gür 2013: 186, 187). Bu nedenle, çalışmada yöntem olarak Fairclough'ın eleştirel söylem analizinden faydalanılacaktır ve çalışmanın kuramsal çatısını söylemsel kurumsalcılık (discursive institutionalism) oluşturacaktır.

Kuramsal Çatı: Söylemsel Kurumsalcılık

Kurumlar, toplumsal düzeni kuran ve toplumun varlığını sürdürülebilmesi için gerekli işlevleri yerine getiren yapılardır (Blyth 2002: 296). Peters'e (1999: 18) göre, bir kurumun en önemli özelliği resmi ve/veya resmi olmayan toplumsal yapıyı ifade etmesidir. Resmi yapı mevzuat ve yasal düzenlemeler gibi unsurlardan oluşurken resmi olmayan yapı, etkileşim içindeki organizasyonlardan oluşan bir ağ ya da paylaşılan değerler bütünüdür. Kurumlar zaman içerisinde istikrarlı bir şekilde varlığını devam ettiren toplumsal yapılardır. Kurumların diğer özelliği, kurumdaki kişiler tarafından paylaşılan ortak değerler ve anlamların varlığıdır (Peters, 1999: 18). Kurumsalcılık ve yeni kurumsalcılık, toplum yaşamında kurumların önemli olduğu fikrinden hareket etmekte ve kurumları, aktörlerin davranışlarını etkileyen ve şekillendiren yapılar olarak görmektedir (Rosamond 2004: 114).

Kurum ve kurumsalın nasıl tanımlandığı veya kurumların politika sonuçlarında ne ölçüde etkili kabul edildiği, kuramlar arasında farklılık gösterse de kurumların önemi, politika analizlerinde yeni kurumsalcı kuramlar ile tekrar gündeme gelmiştir (Rosamond 2004: 114; Blyth 2002: 299). Kurumsalcı ve davranışçı kuramların ardından gelen yeni kurumsalcı kuramlar, kurumsal yapıya daha kapsayıcı şekilde yaklaşmaktadır. Yeni kurumsalcılık resmi kural ya da kurumların ötesine geçerek, kurumsal yapının içinde ortak uygulamalar, prosedürler, değerler ve sembollere yer vermektedir (Rosamond 2004: 114).

Schmidt (2008), fikirlerin ve söylemlerin politika sonuçlarını etkileme gücünün altını çizmekte, Hall ve Taylor'un (1996) önerdiği yeni kurumsalcılık çatısına (tarihsel kurumsalcılık, rasyonel kurumsalcılık ve sosyolojik kurumsalcılık) söylemsel kurumsalcılığı eklemektedir. Söylemsel kurumsalcılık, sosyal süreçleri açıklarken "fikirlere" yeniden vurgu yapmaktadır (Schmidt 2008: 304). Kurumsal bağlamda değişimi ve devamlılığı açıklamak için fikirleri ve söylemi kullanan söylemsel kurumsalcılıkta, bakış açıları, ideolojiler, felsefik düşünceler, anlatılar, hikayeler, efsaneler, toplu bellek (collective memory), zihinsel çerçeveler önem taşımaktadır. Fikirler veya metinler yoluyla iletişim kurulması, söylemsel kurumsalcılığın *söylem* kısmını oluştururken, "fikirlerin söylemler aracılığı ile hangi kurumsal bağlamda iletildiği" *kurumsalcılık* kısmını oluşturmaktadır (Schmidt 2010: 3,4). Fairbass'a (2011: 956) göre söylemsel kurumsalcılığın güçlü yanı, analizlerinde hem yapıya hem de aktöre yer vermesidir.

Fikirlerin, politika haline gelebilmesi için idari ve siyasi açılardan yaşayabilir olması önem taşımaktadır (Schmidt 2008: 307). Turizmde sürdürülebilirlik fikri, kitle turizminin gelişmesine bağlı olarak ekolojik ve toplumsal alanlarda yaşanan sorunlar karşısında idari ve siyasi açılardan canlılık taşıyan ve güncelliğini koruyan bir fikir haline gelmiştir. Türkiye'de turizm faaliyetleri ve politikalarını Beş Yıllık Kalkınma Planları çerçevesinde inceleyen Dinçer ve Çetin (2015:180,187), sürdürülebilir turizm fikrinin ilk kez Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) ile turizm politikasının parçası haline geldiğine dikkat çekmektedir. Sürdürülebilir turizmin Türkiye'de kurumsallaşması yönünde atılan bu adım, 1980'lerin ortasından itibaren dünyada sürdürülebilirliğin desteklenmesi yönünde başlatılan söylemlerle uyum içerisindedir. Aynı zamanda, Türkiye'de artan turizm talebinin yarattığı sorunlara karşı önlem alınması, turizm potansiyelinin değerlendirilmesi için ürün çeşitlendirilmesi gibi içsel dinamikler de Türkiye'de sürdürülebi-

lır, uzun vadeli ve yerel katılımı destekleyen kalkınma perpektifinin benimsemesinde etkili olmuştur (Dinçer ve Çetin 2015:187).

Söylemler bireysel fikirlerin, toplu davranışlara dönüşmesinde rol oynamaktadır (Schmidt, 2010: 15). Sürdürülebilirlik ve turizm konusunda farkındalık yaratmak ve eyleme geçilmesini kolaylaştırmak için yapılan kamuoyu tartışmaları bu duruma örnek olarak verilebilir. Bir politika alanında aktörler arasında ortak anlayış ya da uzlaşma yaratmak için aktörlerin ikna edilmesi gerekli olduğunda, ikna sürecinde aktörler arasında etkileşim kurulması önem kazanmaktadır (Schmidt 2010: 18). Örneğin, sürdürülebilir turizmin başlıca turizm paydaşları (yerel halk, işletmeler ve ziyaretçiler) tarafından benimsenmesi için, bu paydaşların sürecin bir parçası olarak hissetmeleri önem taşımaktadır. İletişim, gerek yerel halk ile işletmeler, gerek işletmeler ve ziyaretçiler, gerekse yerel halk ile ziyaretçiler arasında bağ kurulması için etkili bir araçtır. Yerel halk ile işletmeler arasındaki iletişim, yerel halkın turizmi içselleştirmesini kolaylaştırırken, sürdürülebilir turizm ürünlerinin pazar ile bağlantısının kurulmasında ve bu ürünler için ziyaretçilerin ikna edilmesinde, iletişim kanalları yine önem taşımaktadır (Babacan 2014:166, 167).

Söylemsel kurumsalcılık kurumları, aktörlerin düşündüğü, konuştuğu ve eylemde bulunduğu bağlam olarak düşünmekte ve aynı zamanda kurumları aktörlerin düşüncelerinin, sözcüklerinin ve eylemlerinin bir sonucu olarak görmektedir (Schmidt 2008:314). Dinçer ve Demiroğlu (2015: 69), 1994 yılı Kış Olimpiyatları'nda (Lillehammer- Norveç), olimpiyatın “sporcu ve kültürel ruhuna bir de çevreci ruhun” eklendiğini, “ilkokul çocuklarından işadamlarına ve politikacılara kadar” geniş bir kitlenin, düşünceleri, konuşmaları ve eylemleri ile sürdürülebilir turizmin bölgesel kurumsal yapısını oluşturduklarını belirtmektedir. Dinamik olmaları itibariyle, söylemsel kurumsalcılıkta kurumlar, hem aktörlere hizmet eden ya da onları sınırlandıran hem de aktörler tarafından oluşturulan veya değiştirilen yapılardır (Schmidt 2008: 314).

Yöntem: Eleştirel Söylem Analizi

Dil ve düşüncenin birlikte yer alması, dilin kullanımını toplumsal yaşamın merkezine yerleştirmektedir. Dil, onu saran sosyal dünyadaki ideolojilerden bağımsız değildir (Çelik ve Ekşi 2008: 100, 101). Söylem, dil aracılığı ile bilginin üretilmesi, anlamın inşa edilmesidir (Atay 2007:169). Söylemler, toplumların mevcut semboller ve anlamlar arasında bağ kurmasını sağlaya-

rak, olaylar ve olgular hakkında düşünme ya da iletişim kurma şekillerini etkilemektedir. (Çelik ve Ekşi 2008: 100, 101). Michel Foucault her toplumda söylemlerin üretim sürecinin kontrol edildiğini, organize edildiğini ve söylemlerin bir dizi prosedür içerisinde yaygınlaştırıldığını ileri sürmektedir (Schrift 2013: 139). Böylelikle Foucault, söylemsel yapılar içerisindeki güç ilişkilerine dikkat çekmektedir. Söylemler güç ilişkileri aracılığıyla bireylerin davranışlarını kontrol etmekte, düzenlemekte ve kimlik kazandırmaktadır. Foucault'ya göre söylemlerin düzenleyici, disipline edici gücü vardır (Lynch 2013:161).

Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'nin söylem kuramına (discourse theory) göre, sosyal olgu asla tamamlanmış ya da bitmiş değildir. Sosyal olayların anlamı sabit değildir (Jørgensen ve Phillips, 2002: 25). James Paul Gee (1999: 17, 22) söylemi ikiye ayırmaktadır. İlki, "kullanımda olan dil" anlamındaki söylemdir. İkinci söylem ise "*dil artı diğer şeylerdir*" (söylenmeyen ama varlığı ile anlama etki eden şeyler örneğin tarih, kültür, toplumsal kurumlar). Jørgensen ve Phillips'e (2002: 1, 67) göre söylem, belirli bir şekilde dünyayı anlama ve anlatma şeklidir. Söylem, sosyal kimliklerin, sosyal ilişkilerin, bilgi ve anlam sistemlerinin oluşmasına yardım etmektedir.

Söylem analizi, söylem üzerine düşünme yolu şeklinde tanımlanabilir (Çelik ve Ekşi 2008: 104). Eleştirel söylem analizi, söylem ile farklı alanlardaki toplumsal ve kültürel gelişmeler arasındaki ilişkinin analiz edilmesini amaçlamaktadır (Jørgensen ve Phillips, 2002: 60). Analiz sürecinde "*daha çok toplumdaki güç ve hakimiyet ilişkilerinin yasallaştırılması, onaylanması, meşrulaştırılması, dönüştürülmesi, yeniden yapılandırılması ya da bunlara meydan okunması üzerine*" odaklanılmaktadır (Çelik ve Ekşi 2008:114). Eleştirel söylem analizindeki eleştirel ifadesi, olumsuzluk içermemektedir; eleştirel ifadesi, incelenen söylemin olduğu gibi kabul edilmediğini, söyleme sorgulayıcı yaklaşıldığını ifade etmek için kullanılmaktadır (Wodak ve Meyer 2016:2). Eleştirel söylem analizindeki farklı yaklaşımların ortak noktaları, analizlerinde dilbilimsel katkıyı kullanmakla birlikte sorun odaklı olmaları (problem-oriented) ve kuram ile yöntemin eklektik olmasıdır. Kuram ve yöntem, araştırma sorusuna yanıt bulmaya yardımcı olacak şekilde disiplinler arasıdır. Tek bir veri toplama yöntemi yoktur, farklı yöntemler kabul edilebilir (Wodak ve Meyer 2016: 31, 32).

Çalışmada söylem analizinde Fairclough'un yaklaşımı kullanılacaktır. Fairclough (1989: 43), söylemi, güç ilişkilerinin sahnelendiği bir alan olarak

ve sürdürülebilir turizmin politika süreçlerine nasıl dahil edildiği sorularına yanıt aramak üzere, AB antlaşmaları incelenecektir. AB antlaşmalarının incelenmesi sürdürülebilirlik ve turizme yönelik AB politikalarının, bakış açılarının ve uygulamalarının anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Söylem Metni: Avrupa Birliği Antlaşmaları

Çalışmada incelenecek söylem/metin türleri (genre), AB antlaşmalarıdır. Antlaşmaların inceleme metni olarak seçilmesinin nedeni, antlaşmaların AB bütünleşmesinin temel metinleri olmasıdır. Bütünleşmenin getirdiği kurumsal yapıyı meşru kılan söylemler ve bu söylemlerin birbiriyle ilişkisini ortaya çıkarmak için Antlaşmaların başlangıç metinleri (preamble) analiz edilecektir. Bu metinler, uluslararası nitelikli bir kurumsal sözleşmenin yani antlaşmanın hangi düşünceler (söylemler) aracılığı ile yapıldığı hakkında bilgi vermektedir. AB antlaşmaları, bütünleşme sürecinin anahatlarını belirlemek üzere, üye ülkelerin üzerinde anlaştığı kurumsal metinlerdir. Antlaşmalar, AB'nin amaçlarını, AB kurumlarının işleyiş kurallarını, kararların nasıl alınacağını, AB kurumları ile üye ülkeler arasındaki ilişkileri düzenleyen metinlerdir. AB tarafından yürütülen her faaliyet, dayanağını antlaşmalardan almaktadır. Antlaşmalar üye ülkeler açısından bağlayıcıdır ve bütünleşme süreci içerisinde beliren ihtiyaçlara göre antlaşmalar değişime uğramaktadır (EUR-LEX, 2016).

Avrupa bütünleşmesi bir antlaşmalar dizisi üzerine dayanmaktadır (Civitas, 2015). Bunlar, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşma (1951), Avrupa Atom enerjisi Topluluğunu kuran antlaşma (1957), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Antlaşma (1957), Avrupa Birliği Antlaşması (1993), Amsterdam Antlaşması (1999), Nice Antlaşması (2003), Lizbon Antlaşması'dır (2009). Çalışmada söylem açısından incelenecek antlaşmaların seçiminde, bütünleşme sürecinin dönüm noktaları etkili olmuştur. Kuruluş dönemi, gelişme süreci ve son dönem olmak üzere, Avrupa bütünleşmesi sürecinde önemli aşamaları temsil eden antlaşmalar seçilmiştir. Avrupa bütünleşmesinin kurucu antlaşmalarından olması itibarıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Antlaşma (1957), Avrupa Birliği Antlaşması (1993) ve son antlaşma olan Lizbon Antlaşması (2009) değerlendirmeye alınmıştır.

Fairclough'a (2003: 11) göre, bir metnin toplumsal etkilerinin nasıl olacağı, anlam kurma süreçlerine dayanmaktadır. Söylemsel kurumsalcı kuramın öncüsü Schmidt (2008:309, 310) benzer şekilde, politik düşünce ya da

eylemi belirli yönlere yönelten “kurumsallaşmış anlam yapılarını” söylemlerin temel özellikleri olarak görmektedir. Anlam kurma süreçlerinin (process of meaning-making) üç unsuru vardır; bunlar metnin üretilmesi, metnin kendisi ve metnin algılanışıdır. Metnin üretilmesi dikkati, metin yazarları ve üreticileri üzerine çekerken, metnin algılanış süreci dikkati, okuyucular, dinleyiciler, yorumlayıcılar üzerine çekmektedir. Anlam bu üç unsur arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır. Yorumlama süreci anlama, yargılama ve değerlendirmeyi içermesi nedeniyle karmaşık bir süreçtir (Fairclough, 2003). AB antlaşmaları, değişim dinamiklerini barındıran metinler olması nedeniyle, söylemsel değişimleri gözlemlemek için uygun metinlerdir.

Avrupa Bütünleşmesinde Sürdürülebilirlik ve Turizm

Avrupa Birliği'nde politika yapımı, yerel aktörlerden küresel aktörlere kadar farklı kademeleri içeren, politika konularının farklı yerlerde tartışıldığı, gerek resmi gerekse resmi olmayan süreçleri kapsayan bir ortamda gerçekleşmektedir (Wallace 2005:78). Bu yönüyle AB'de sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir turizm ile ilgili söylemlerin, uygulamaların dış etkilere açık olduğunu belirtmek gereklidir. Sürdürülebilirlik söylemleri ve politikalarına küresel düzeyde bakıldığında Birleşmiş Milletler, girişim başlatan ve aracılık yapan bir aktör olarak ön plana çıkmaktadır. 1949 yılındaki Kaynakların Korunması ve Kullanımı konusundaki BM konferansı, koruma ve kalkınma arasındaki ilişkiye odaklanması ve BM'nin bu iki alanda etkinliğini meşru kılması açısından önem taşımaktadır (Nanda ve Pring 2013:26). 2030 yılına gelindiğinde BM, ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik ile kalkınma hedeflerinin uluslararası savunucusu haline gelmiştir. Sürdürülebilirlik fikrinin doğmasına, uluslararası tanınırlık, kabul ve yaygınlık kazanmasına hizmet eden Birleşmiş Milletler, sürdürülebilirliği etkileyen uluslararası yapının (bağlamın) önemli bir aktörüdür.

Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan Dünya Turizm Örgütü, turizmin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanılmasını desteklemektedir (United Nations World Tourism Organisation 2016). Bu yönüyle, Dünya Turizm Örgütü, sürdürülebilir turizm alanında ülkelerin politika oluşturma sürecine etki eden bir aktördür. Ancak bu etki sınırlıdır. Aktaş (2014:343) Birleşmiş Milletler, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü veya Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerin, sürdürülebilir turizm alanında ortak bir politika yaratmadığına dikkat çekmektedir.

Uluslararası kuruluşlar ilkelerin belirlenmesi, üye ülkelerin bilgilendirilmesi veya ülkelere sürdürülebilirlik çalışmalarına mali destek sağlanması gibi esnek politika araçları benimsemektedir.

AB kurumsal söylemleri ve politika yapma süreçleri büyük ölçüde *metinlerarası* ve *söylemler arası* nitelik taşımaktadır. AB resmi metinleri, geçmişteki ya da günümüzdeki diğer metinlere gönderme yapmaktadır, bu metinlerle ilişkilendirilmektedir. Bu durum, söylemlerde ve politika süreçlerinde metinlerarasılığı arttırmaktadır (Wodak ve Weiss 2005: 127). Fairclough (2003:39) metinlerarasılığı bir metnin içinde, diğer metinlerden parçaların, izlerin bulunması olarak tanımlamaktadır. Söylemler de benzer şekilde, birbirleri ile ilişki içerisindedir. Bu durum AB’de politika süreçlerinde söylemler arasılığı arttırmaktadır (Wodak ve Weiss, 2005: 127). *Bağlamı yeniden kurma (recontextualisation)*, söylem dinamiklerinin ve tartışmaların, temaların veya sözedimlerin bir metin türünden (söylem türünden) diğerine ya da bir kamusal alandan diğerine geçerken değişime uğramasını ifade etmektedir. Örneğin AB politikaları, süreç dinamikleri içerisinde söylemler aktörler arası müzakerelerden kurumsal metinlere dökülürken, söylemlerin bağlamı yeniden kurulmaktadır (Wodak ve Weiss 2005: 127).

Bütünleşmenin Devamlılığı için Ekonomik Kazanım Odaklı Söylem

Metinlerarasılık

Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması, Birleşmiş Milletler Şartı’na atıfta bulunmaktadır. Antlaşma’nın önsözünde antlaşmaya taraf olan devletler, Birleşmiş Milletler Şartı’nın ilkelerine uyum içinde hareket etmek niyetlerini beyan etmektedirler. Ülkeler, antlaşmanın başlangıç metninde (preamble) diğer hususlar yanında, “*Avrupayı ve denizaşırı ülkeleri bağlayan dayanışmayı onaylamak ve Birleşmiş Milletler Şartı’nın ilkelerine uyumlu şekilde onların refahının gelişmesini sağlamak MAKSADIYLA*” antlaşmayı imzaladıklarını ifade etmektedir.

Uluslararası Örgütlenme konusundaki Birleşmiş Millet Konferansı’nın sonucunda imzalanan Birleşmiş Milletler Şartı, 1945 yılında yürürlüğe girmiştir. Şart, “Birleşmiş Milletler” adıyla yeni bir uluslararası örgüt kurmuştur. Avrupa Birliği’nin kurucu antlaşmalarından birinin giriş metninde, Birleşmiş Milletler’e atıf verilmesi, Avrupa Birliği’nin küresel sisteme ek-

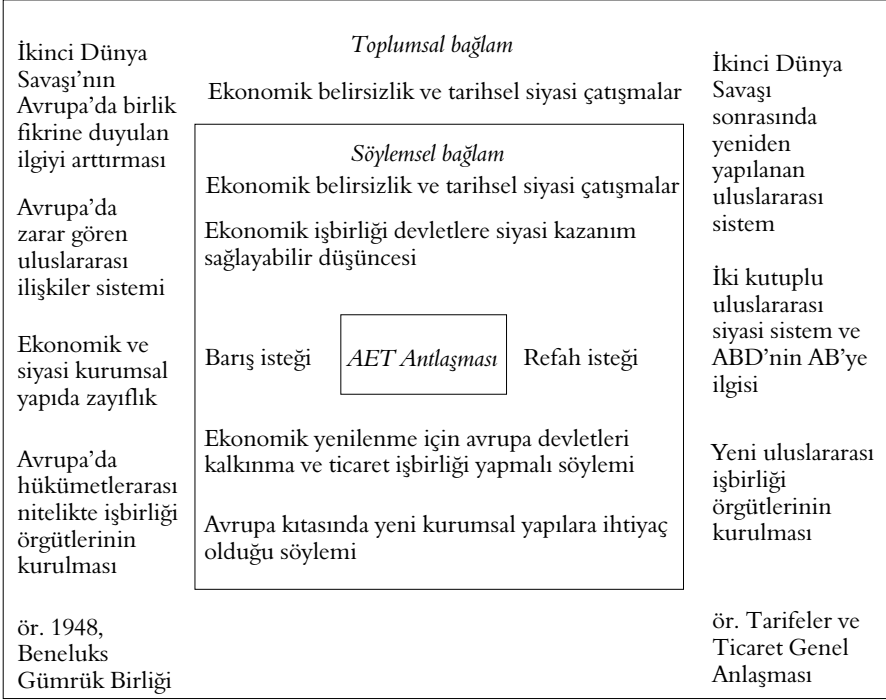
lemleme isteği ve diğer uluslararası örgütler ile etkileşim içerisinde olmaya açık olduğunun göstergesidir. Zaman içerisinde BM yeni politika alanlarında ilkeler benimsedikçe ve Avrupa bütünleşmesi yeni politika alanlara yayılmaya başladıkça, AB'nin politikalarında BM etkisi daha fazla görülmektedir. Küresel etkiler özellikle BM'nin kılavuzluk etkisi ve AB içindeki politika dinamikleri, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir turizme yönelik AB girişimlerini şekillendirmektedir.

Bağlamın Yeniden Kurulması

Sürdürülebilirliğin, açıkça ifade edilmiş bir şekilde, AB antlaşma metinlerine girmesi 1993 yılındaki Maastricht Antlaşması (ya da diğer ismiyle Avrupa Birliği Antlaşması) ile olsa da, sürdürülebilirliğin izlerini, Avrupa bütünleşmesinin temellerinde bulmak mümkündür. Sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirliğin ötesinde bir anlamla ve doğrudan ifade edilmemiş bir şekilde Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması'nda (1957) yer almaktadır. Roma Antlaşması'nın önsözünde Avrupa bütünleşmesinin kurucusu altı ülke Belçika, Almanya, İtalya, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda "Avrupa halkları arasında giderek yakınlaşan bir birliğin" kurulmasını amaçladıklarını belirtmektedirler. Avrupa halklarının giderek daha yakınlaşan bir birlik içerisinde olması fikri, bütünleşmenin devamlılığı (sürdürülebilirliği) ile ilgili hedefleri göstermektedir. *Bütünleşmenin sürdürülebilirliği* konusunda "kararlılık", kurucu antlaşmanın önsözünde daha ilk satırda açıkça belirtilmektedir.

Fairclough'un üç boyutlu söylem analizi kapsamında, Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın (Roma Antlaşması) oluşmasına etki eden toplumsal ve söylemsel bağlamların özellikleri Şekil 2'de verilmektedir. Toplumsal, söylemsel bağlamlar ve metin birbirleriyle etkileşim içerisindedir. Bu etkileşim sonucu doğan antlaşma metninde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa devletlerini birleştirme ideali ve bunu yolu olarak ekonomik işbirliğinin görüldüğü açıktır. Metnin ismi de Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma olması itibarıyla, bu dönemde ekonomik kazanımlara yapılan vurguyu göstermektedir. Antlaşma 6 bölüm ve 248 maddeden oluşmaktadır.

Şekil 2 Söylemin Üç Boyutu Bağlamında Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma

Kaynak: Urwin (2004:12-17)'den yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Söylemlerarasılık

Avrupa Ekonomik Topluluğu ve onun getirdiği kurumsal yapıyı hazırlayan (yeni kurumlar, yeni işleyiş mekanizmaları, yeni kurallar, yeni ilkeler vb.), toplumsal ve söylemsel bağlamın ana hatları Şekil 2'de gösterilmektedir. Söylemsel kurumsalcılık açısından bakıldığında bu Antlaşma, imzalayan devletlerarasında ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkilerde yeni bir düzenin kurulmasını, ilişkilerin kurumsal çatışının yenilenmesini simgelemektedir. Söylemsel kurumsalcılık ışığında, bu antlaşmanın inşaa ettiği kurumsal yapıya, hangi söylemler aracılığı ile meşruiyet kazandırıldığı analiz edilecektir. Antlaşma'nın 240-246. maddelerinde, kurumsal yapının ne olacağı ve nasıl işleyeceğine yer verilmektedir. Yeni kurumlar ve ortak bütçe oluşturulmakta, devletlerarasındaki ilişkide bu kurumlara yetki ve sorumluluk dağıtılmaktadır.

Tablo 1: Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın Başlangıç Metni

Başlangıç Metni	Söylemlerin Yazar Tarafından Yorumlanması
<p>-İfadelerdeki büyük harf vurgusu, metnin özgünlüğünü korumak amacıyla, metinde kullanıldığı şekilde verilmiştir.</p> <p>Antlaşmayı imzalayan taraflar,</p>	<p>İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölünmüş Avrupa'da, Avrupa halklarının birbiriyle daha yakın ilişkiler kurması, savaş yerine birlik duygusunun temellerini atmaktadır.</p> <p>Metinde temel atılması ifadesinin tercih edilmesi ise, bu antlaşmanın sadece bir başlangıç olduğunu devamının geleceğini belirtmektedir.</p> <p>Siyasi kazanımlara vurgu yapılmaktadır.</p>
<p><i>Avrupa halkları arasında gittikçe daha yakın bir birliğin temellerini atmaya KARARLI OLARAK</i></p>	<p>Avrupalıyı bölen engellerin, ortaklaşa kaldırılacağı ve engeller kaldırıldığında ekonomik ve sosyal olarak yıpranmış olan Avrupa ülkelerinin gelişme sağlayabileceği ifade edilmektedir.</p> <p>Ortak eylemin ne olduğu belirtilmemiştir.</p> <p>Ekonomik ve sosyal kazanımlara vurgu yapılmaktadır.</p>
<p><i>Avrupa'yı bölen engelleri ortadan kaldıran ortak bir eylem aracılığıyla ülkelerin ekonomik ve sosyal ilerlemesini (progress) sağlamaya KARARLI OLARAK</i></p>	<p>Yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine eş önem verilmektedir. Sosyal ve ekonomik kazanımlara vurgu yapılmaktadır</p>

<p><i>Sürekli gelişme, dengeli ticaret ve adil rekabeti sağlamak amacıyla mevcut engellerin kaldırılmasının işbirliği içinde hareket edilmesini gerektirdiğinin FARKINDA OLARAK,</i></p>	<p>Mevcut engeller kaldırılmalıdır. Engellerin kaldırılması, sürekli gelişmeyi, ticarete dengeyi ve rekabette adaleti sağlayacaktır. Bunun için işbirliği içinde hareket edilmesi gereklidir.</p> <p>Ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, sürekli gelişme için bir önkoşul gibi sunulmaktadır. Ekonomik kazanımlara vurgu yapılmaktadır.</p>
<p><i>Çeşitli bölgeler arasındaki gelişme farklılıklarını ve daha az gelişmiş bölgelerin kalkınmalarındaki geri kalmışlığı azaltarak, ekonomilerin birliğini güçlendirmek ve uyum içerisinde kalkınmayı sağlamak konusunda ENDİŞELİ OLARAK,</i></p>	<p>Uyum içerisinde kalkınmayı sağlayamama endişesinden bahsedilmektedir. Endişe ifadesi, mevcut ekonomik sorunların derinliğine dikkat çekmektedir.</p> <p>Ülke ekonomilerinin birlikteliğini, birliğini güçlendirmek için bölgesel farklılıkların azaltılması gereklidir.</p> <p>Ekonomik kazanımlara vurgu yapılmaktadır.</p>
<p><i>Uluslararası ticaret önündeki engellerin aşamalı şekilde kaldırılmasına, ortak ticaret politikası aracılığı ile katkı vermeyi İSTEYEREK,</i></p>	<p>Endişe ifadesi burada yerini, uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması konusundaki istekliliğe bırakmıştır.</p> <p>Ortak ticaret politikası, uluslararası ticarete katkı sağlayacaktır.</p> <p>Ekonomik kazanımlara vurgu yapılmaktadır.</p>
<p><i>Avrupalı ve deniz aşırı ülkeleri bağlayan dayanışmayı onaylamak ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilkelerine uyumlu şekilde onların refahının gelişmesini sağlamak MAKSADıyla,</i></p>	<p>Dayanışmaya ve küresel sistem ile uyuma vurgu yapılmaktadır.</p>

<p><i>Böylece barış ve özgürlüğün korunup güçlenmesi için kaynaklarını biraraya getirmeye ve aynı ideali paylaşan diğer Avrupa halklarını çabalarına katılmaya çağırmaya KARARLI,</i></p>	<p>Dayanışmaya yapılan vurgu dolaylı yoldan devam etmektedir. Ekonomik kaynakların biraraya getirilmesi, özgürlük ve barış için gerekli görülmektedir.</p> <p>Metnin başında ifade edilen, Avrupa halklarını yakınlaştıran birlik ideali tekrar ifade edilmektedir.</p>
<p><i>Bir Avrupa Ekonomik Topluluğu kurmaya karar vermişlerdir”.</i></p>	

Kaynak: Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu Kuran Antlaşma’nın başlangıç metni temel alınarak, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ekonomik ve sosyal ilerlemeye (progress), uyum içerisinde kalkınmaya, bölgesel kalkınma farklılıklarının azaltılmasına metinde yer verilmiş ancak çevrenin korunmasına açık bir ifade ile yer verilmemiştir. Sürdürülebilirlik terim olarak antlaşma metninde yer almamaktadır. Aynı şekilde turizmde de kurucu antlaşma metninde yer verilmemiştir. Gerek üye ülkeler gerekse üye olmayan ülkelerde ekonomik gelişmeyi sağlamanın yolu, ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, ticari ilişkilerin geliştirilmesi olarak görülmektedir. Sosyal, kültürel kazanımlara henüz vurgu yapılmamaktadır.

Bütünleşme Sürecinde Yeni Bir Aşama Söylemi: Sürdürülebilirliğin ve Turizmin Antlaşmaya Eklenmesi

Metinlerarasılık

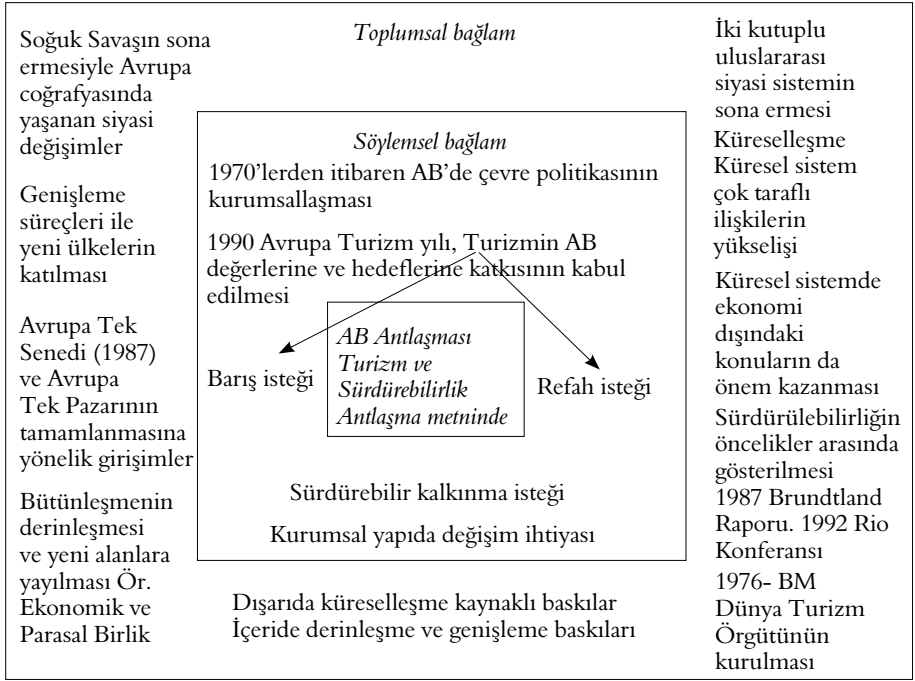
Avrupa Birliği’ni kuran antlaşma, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu kuran Antlaşmayı tadil etmektedir¹. Bu yönüyle, iki metin arasında ilişki ve örtüşme olması kaçınılmazdır. Antlaşma birçok protokol ve ulusal veya ortak deklarasyona atıf vermektedir.

1 Avrupa Birliği Antlaşmasıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu Kuran Antlaşma’nın adı Avrupa Topluluğu’nu Kuran Antlaşma olarak değişmiştir.

Bağlamın Yeniden Kurulması

Avrupa Birliği'ni kuran Antlaşma olarak anılan Maastricht Antlaşması, bütünleşmenin kurumsal çatısında köklü değişimler getirmesi itibarıyla, çalışma açısından önem taşımaktadır. Avrupa Birliği Antlaşması, bütünleşmeyi çeşitli şekillerde desteklemektedir. Kurumsal yapıya dış ve güvenlik politikası ile adalet ve içişleri alanında yeni sütunlar eklenirken, AB'nin faaliyetleri çevre, turizm, kültür, tüketicinin korunması gibi yeni alanlara genişlemiştir. Şekil 3'de Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma metni söylemin üç boyutu bağlamında gösterilmektedir.

Şekil 3 Söylemin Üç Boyutu Bağlamında Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma

Kaynak: Phinnemore (2004:48, 49) ve (Council Resolution, 84/C 115/01)'den yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili söylemler ve turizmin AB değerleri ile hedeflerine katkı sağladığına dair söylemler, antlaşmanın hazırlanması sürecinde söylemsel bağlama dahil olmuştur. Bunda, AB'nin çevre politikasının kurumsallaşmakta olması ve turizmin AB değerleri ile hedeflerine

katkı verdiğinin anlaşılması etkili olmuştur. Bu süreç, turizm ve çevrenin diğer politikalarla ilişkilerinin kurulması yoluyla ilerlemiştir. Diğer politikalarla ortak konuları nedeniyle çevre ve turizm, adım adım kurumsal çatının içine taşınmıştır.

Söylemlerarasılık

Bu dönemde, Avrupa bütünleşmesinin içsel dinamiklerinde, iç pazarın diğer politikalar üzerindeki önceliği sorgulanırken, küresel ölçekte de ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınmayı birlikte ele alan sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilirliği tartışılmakta idi. 1972 İnsan Çevresi BM Konferansı'nda sürdürülebilir kalkınma kavramı tartışılmıştır. 1987 yılındaki Birleşmiş Milletler Brundtland Raporu, sürdürülebilir kalkınmayı tanımlayarak kavrama, uluslararası tanınırlık kazandırmıştır. Genel anlamda sürdürülebilir kalkınma ve sektörel anlamda sürdürülebilir turizm, AB'nin faaliyette bulunduğu kalkınma, sanayi politikası gibi çeşitli alanlarla ilişki içerisindedir. Bu durum, sürdürülebilir turizmin farklı alanlardaki söylemsel düzenlerle etkileşim içinde olmasını getirmektedir. Aynı zamanda bu dönemde, uluslararası aktörlerin söylemleri arasında yakınlık da gözlemlenmektedir. AB ile BM'nin sürdürülebilirlik ve turizm hakkındaki söylemleri arasında söylemlerarasılık yüksektir.

Tablo 2: Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma Başlangıç Metni

Başlangıç Metni	Söylemlerin Yazar Tarafından Yorumlanması
Antlaşmayı imzalayan taraflar,	
<i>Avrupa Topluluklarının kurulması ile başlatılan Avrupa bütünleşmesi sürecinde yeni bir aşamayı işaret etmeye KARARLIDIR</i>	Bütünleşme süreci yeni bir aşamaya girmiştir. Bu aşamanın ne olduğu bu ifadeyle belirtilmemiştir.
<i>Avrupa kıtasındaki bölünmeye son vermenin tarihi önemini ve Avrupanın geleceğinin inşa edilmesi için güçlü dayanakların yaratılması ihtiyacını HATIRLAYARAK</i>	Ortak geçmiş duygusuna atıf yapılmakta, ortak gelecek vizyonu sunulmaktadır. Ortak geleceğin dayanacağı temellerin yaratılması bir ihtiyaç olarak belirtilmektedir.

<p>Özgürlük, demokrasi, insan hakları, temel özgürlüklere ve hukukun üstünlüğüne saygı ilkelerine bağlılıklarını ONAYLAYARAK</p>	<p>Temel haklar ve özgürlüklere bağlılık ortak bir özellik olarak belirtilmektedir.</p>
<p><i>Halklarının tarih, kültür ve geleneklerine saygı duyarken, halkları arasında dayanışmayı derinleştirmeyi İSTEYEREK</i></p>	<p>Kültürel çeşitlilik ile birlik içinde dayanışma eş zamanlı sağlanmak istenmektedir.</p>
<p><i>Kurumların, tek kurumsal çatı içerisinde onlara verilen görevleri daha iyi yapmalarını sağlamak için kurumların demokratik ve etkin işleyişlerini güçlendirmeyi İSTEYEREK</i></p>	<p>Kurumların işleyişi güçlendirilmelidir. Kurumsal reformlar gereklidir.</p>
<p><i>Ekonomilerinin güçlendirilmesi ve yakınlaştırılmasını başarmaya ve bu anlaşmanın hükümleri uyarınca, tek ve istikrarlı bir para birimini kapsayacak şekilde bir ekonomik ve parasal birlik kurulmasını sağlamaya KARARLIDIR</i></p>	<p>Ekonomik ve parasal birlik hedefi konulmuştur.</p>
<p><i>Halklarının ekonomik ve sosyal ilerlemesini, iç pazarın tamamlanması bağlamında ve güçlendirilmiş uyum (kaynaşma-cohesion) ve çevresel koruma bağlamında desteklemeye ve ekonomik bütünlüşmedeki ilerlemelere diğer alanlarda benzer ilerlemelerin eşlik etmesini sağlayacak politikaları uygulamaya KARARLIDIR</i></p>	<p>Halkların ekonomik ve sosyal ilerlemesi için ekonomik, sosyal ve çevresel kazanımlar birarada görülmektedir. Sadece iç pazar değil, çevresel koruma ve sosyal uyum eş önem taşımaktadır.</p> <p>Ekonomik kazanımlar diğerleri pahasına olmamalıdır. Aksine, ekonomik kazanımlar diğer politika alanındaki kazanımlarla birlikte olmalıdır (örneğin çevre ve sosyal alanlar).</p>
<p>Ülkelerinin vatandaşlarına ortak bir vatandaşlık tesis etmeye KARARLIDIR</p>	<p>Avrupa vatandaşlığı kavramı getirilmiştir.</p>

Zaman içerisinde ortak bir savunmaya yön verecek, böylelikle Avrupa ve dünyada barış, güvenlik ve ilerlemeyi desteklemek için Avrupa kimliğinin ve bağımsızlığı güçlendirecek, bir ortak bir savunma politikasının olası çerçevesinin çizilmesini de içeren bir ortak dış ve güvenlik politikası uygulamaya KARARLIDIR

Ortak savunma politikası ihtiyacı belirtilmektedir

Kaynak: Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma'nın başlangıç metni temel alınarak, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran antlaşmada yeniliğe gidilmesini gerekli (meşru) kılan gerekçeler, yeni antlaşmanın (Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma'nın) başlangıç metninde yukarıdaki gibi sunulmaktadır. Söylemlerin, ekonomik kazanım odaklı olmanın ötesinde, siyasi, sosyal ve çevresel kazanımları da kapsayacak şekilde genişlediği dikkat çekmektedir. 1970'lerde Avrupa'da yaşanan çevre felaketleri üzerine, çevrenin korunması konusunda uluslararası işbirliği ihtiyacı dile getirilmiştir. Çevre politikasının bir ihtiyaç olduğu, bütünleşme için gerekli olduğu söylemi, kurumsal çatıya çevre politikasının eklenmesi ile sonuçlanmıştır. Çevrenin diğer politika alanlarıyla ilişkilendirilmesi örneğin sanayi ve ticarete çevresel standartların konulması, çevre alanındaki mevzuatın gelişmesine yol açmıştır (Lenschow 2004: 141). Avrupa Birliği Antlaşması'ndan önce Avrupa Tek Senedi'ne (1987) eklenen çevre politikası önlemleri, Avrupa kurumlarına bu alanda harekete geçme yetkisi tanımıştır.

Avrupa Birliği Antlaşmasının ikinci maddesinde, Birlik görevlerinin içeriği genişletilmiştir. Çevreye saygılı ve sürdürülebilir büyüme Birliğin görevleri arasına dahil edilmiştir. Bu ifadenin açık kullanımı, büyüme yaklaşımında bir değişimi ifade etmektedir. Bir başka değişim ise bu görevleri gerçekleştirmek için Topluluğun faaliyet göstereceği alanlar arasına turizm (3/t) ve çevre'nin (3/k) eklenmesidir. Bütünleşme yeni alanlara genişlerken, turizmin ve çevrenin korunması bütünleşme için önemleri nedeniyle, antlaşmada yer bulmaktadır. Ancak, her ikisinde de üye devletler asıl yetki sahibidir. Birlik kurumları, eşgüdüm sağlamakla görevlidir (AB antlaşması, madde 3).

Lenschow (2004: 141), bu süreçte söylemlerdeki değişime dikkat çekmektedir. Bu döneme kadar söylemsel bağlama egemen olan ekonomik kalkınma ve çevresel korumanın birbirine rakip olduğu ya da birinin di-

ğeri pahasına gerçekleşebileceği söylemleri, eleştirilmeye başlanmıştır. Avrupa bütünleşmesinin iç pazar ve ekonomik kazanım ağırlıklı söylemleri, “sürdürülebilir kalkınma” söylemleri ile sorgulanır olmuştur. Çevrenin ve sosyal kazanımların, ekonomik kazanımlar karşısında azımsanamayacak kadar önemli olduğu, tüm sektörel politikaların (turizm de dahil) çevre dostu olması gerektiği açıkça ifade edilir olmuştur. Lenschow’un (2004: 142) ifadesiyle çevreyle ilgili konular artık AB’nin ekonomik misyonununa eklenmiştir.

Bu dönemde AB’nin turizme yönelik söylemlerinde de değişim gözlenmektedir. Turizmin Avrupa bütünleşmesi için önemi, AB kurumların hazırladığı metinlerde dile getirilmeye başlanmıştır. Turizme ilişkin ilk AB Konsey Tüzüğü (10 Nisan 1984 tarihinde) çıkarılmıştır. 1984 yılındaki Tüzükte, turizmin Avrupa bütünleşmesi açısından önemli bir alan olduğu vurgulanmıştır. Tüzük turizmin, AET Antlaşması’nın ikinci maddesinde dile getirilen hedeflerin (ekonomik faaliyetlerin uyumlu gelişmesi, sürekli ve dengeli büyüme, üye devletler arasında daha yakın ilişkiler kurulması) karşılanmasına yardımcı olacağını belirtmektedir. Turizmin pek çok Topluluk faaliyetini etkilediği ve aynı zamanda pek çok Topluluk faaliyetinden etkilendiğinin altı çizilmekte, bu nedenle üye devletler ile Topluluk kurumları arasında koordinasyon sağlanması çağrısında bulunmaktadır (Council Resolution, 84/C 115/01).

Üye ülkelerin turizm bakanları, 1988 yılında ilk kez toplanmış ve turizm aracılığıyla “sınırlarından arındırılmış bir Avrupa oluşturulmasına, gerçek Avrupa halkı yaratılması”nın mümkün olduğunu kabul etmişlerdir. Turizmin, Avrupa halklarının birbiriyle kaynaşması için bir araç olabileceğini belirtmişlerdir (İstanbullu Dinçer, 1997:100). 1990 yılı Avrupa Turizm yılı olarak ilan edilmiştir. Sürdürülebilir turizmle ilgili AB söylemlerinde, BM’nin sürdürülebilir kalkınma söylemlerinin etkilerini bulmak mümkündür; iki uluslararası aktörün söylemleri arasında söylemler-arasılık yüksektir. Avrupa Turizm Yılı’nda turizmin, doğrudan AB kaynakları ile desteklenmesi gerektiği ve turizmin istihdam yaratma, bölgesel dengesizlikleri gidermedeki rolü vurgulanırken, çevre kalitesine saygılı, zamansal ve bölgesel olarak daha iyi dağılım gösteren, kitle turizmine alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi önerilmiştir (Aktaş 2014: 336; Emekli 2006:154).

Bu döneme, Avrupa tek pazarının tamamlanmasıyla ilgili söylemler ve hazırlanmakta olan AB antlaşmasının yeni boyutları (vatandaşlık, kültür ve

dayanışma) ile ilgili söylemler damgasını vurmuştur. Turizmin Avrupa bütünleşmesine katkısını vurgulayan söylemler de, turizmin hem Avrupa tek pazarına hem de Avrupa kültürüne, dayanışmaya, Avrupa halkları arasında birlik duygusuna katkısını vurgulayan söylemlerdir. Söylemsel kurumsalcı kurama göre kurumsallaşmış anlam yapılarının, politik düşünce ya da eylemi belirli yönere yöneltmesi beklenmektedir (Schmidt 2008:309, 310). Turizmle ilgili söylemlerin kurumsal sonucu, 1991 yılında Turizm Eylem Planı hazırlanması ve 1992 yılında turizmin, AB antlaşması metnine girmesi olmuştur.

AB Antlaşması turizme dolaylı olarak yer vermektedir. Turizme özgü bir yasal dayanak oluşturulması yaklaşık 15 yıl sonra, Lizbon Antlaşması ile olacaktır. Ancak yine de turizmin AB Antlaşması'nda AB'nin faaliyet göstereceği alanlar arasında yer alması, kurumsallaşma adına bir adımdır. Williams ve Shaw (1998:378-379) AB'nin temel ekonomik ve siyasi sorunlarla uğraştığı bu dönemde, Antlaşmaya turizm başlığı eklememesinin beklenen bir sonuç olduğunu düşünmektedir. AB turizme, ulaştırma, sosyal politika, çevre, vergilendirme gibi diğer politikalar kapsamında ve Avrupa iç pazarı bünyesinde bir hizmet sektörü olarak yaklaşmıştır (Emekli 2005: 101). Bu dönemde turizmin yeni iş olanakları yaratma ve bölgesel kalkınma açısından önemini kabul etmekle birlikte, sektöre özgü bir yaklaşım geliştirilmemiştir (Pınar ve Miral 2008).

AB dış ilişkilerinde güvenlik gibi geleneksel alanların yanı sıra çevre, kalkınma, yatırım, iklim, ticaret, enerji gibi alanlara da yer vermektedir. Sürdürülebilirlik konusu kalkınma, enerji, çevre gibi politikalar içerisinde AB'nin gelişmekte olan ülkelerle ilişkilerine taşınmıştır (Şemşit 2016: 218). Avrupa Komisyonu 1998 yılında, gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir turizmin desteklenmesi için bir Avrupa stratejisi önerisinde bulunmuştur. Strateji, gelişmekte olan ülkelerde idari kapasitenin güçlendirilmesinden, hibe yardımı yapılmasına kadar çeşitli destek mekanizmalarını öngörmüştür (European Commission, 1998). Böylelikle sürdürülebilir turizmin desteklenmesi, AB'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerindeki kurumsal yapıya eklenmiştir.

Avrupa Komisyonu 2001 yılında sunduğu "Avrupa turizminin geleceği için birlikte çalışmak" başlıklı bildirisinde, sürdürülebilir turizmi AB'nin büyüme stratejisi olan Gündem 21 ile ilişkilendirmiştir. Bildiri ile başlatılan kamuoyu danışma sürecinde, turizmin ekonomik, çevresel ve toplumsal etkileri arasında denge, sürdürülebilir üretim, sürdürülebilir tüketim ve farklı

paydaşların (özel sektör ve kamu sektörü, sivil toplum kuruluşları, turistler ve Avrupa vatandaşlarının) üzerine düşen sorumluluklar, kamuoyunda tartışmaya açılmıştır (European Commission 2003a). Tartışma sürecinin sonucunda 2003 yılında “Avrupa turizminin sürdürülebilirliği için temel yönelimler” isimli bildiri yayınlanmıştır.

Bildiri, sürdürülebilir turizmi bekleyen riskleri tanımlamakta, sürdürülebilir turizm açısından uluslararası düzeydeki ve AB düzeyindeki uygulamaları örneklendirmekte; sürdürülebilir turizmi açıkça AB’nin ekonomik büyüme hedefi ile ilişkilendirmekte ve kaynakların etkin kullanımı için sürdürülebilir turizmde iyi yönetişimin önemini vurgulamaktadır. Bu söylemsel arka plan, sürdürülebilir turizm çalışma grubu kurulması, AB ile Dünya Turizm Örgütü arasında sürdürülebilir turizm konusunda bir anlaşma yapılması şeklinde kurumsal yapıda yeni oluşumları mümkün kılmıştır (European Commission 2003b).

Sürdürülebilir turizm çalışma grubu, 2007 yılında hazırladığı rapora, “Daha Sürdürülebilir Avrupa Turizmi için Eylem” başlığını vermiştir. Bu eylem planı, yine 2007 yılında yayınlanan “Sürdürülebilir ve Rekabetçi Avrupa Turizmi için Gündem” belgesinin hazırlık aşamasını oluşturmaktadır. Eylem planında sürdürülebilir turizmin önündeki engeller ve eyleme geçilmesi gereken alanlar tespit edilmiş; AB düzeyinde, üye devletlerce, turizm işletmeleri ve diğer paydaşlar tarafından alınabilecek önlemler sıralanmıştır. Turizmin sürdürülebilirliği ile ilgili veri toplanması ve raporlanması, bilgi ağlarının kurulması, sürdürülebilir turizm alanında Avrupa markasının oluşturulması ve kullanılması, sürdürülebilir turizm alanında pilot projelere ve araştırma projelerine AB ve üye ülkeler tarafından mali destek sağlanması gibi girişimler kurumsal yapıdaki etkileri itibarıyla ön plana çıkan önerilerdir (European Commission 2007a)

Avrupa Komisyonu 2007 yılında, “Sürdürülebilir ve Rekabetçi Avrupa Turizmi için Gündem” başlığıyla, turizme yönelik yeni AB stratejisini açıklamıştır (European Commission 2007b). Strateji belgesi, öncülü olan (yukarıda bahsedilen) “Daha Sürdürülebilir Avrupa Turizmi için Eylem” planındaki önerilere, yasal dayanak kazandırmıştır. Yeni strateji isminden de anlaşıldığı üzere, iki hedefi (sürdürülebilirlik ve rekabetçilik) eş öneme sahip görmekte ve bunların bir arada gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Sürdürülebilir turizm strateji belgesi, AB’nin geleceğinde önem taşıyan iki stratejiyle ilişki kurmaktadır. Bunlar, Büyüme ve İstihdam için Lizbon Stratejisi

ve Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi'dir. Sürdürülebilir ve Rekabetçi Avrupa Turizmi Stratejisi, Lizbon Stratejisi ve Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi arasında söylemlerarasılık yüksektir.

Küresel bir Aktör olarak Avrupa Birliği Söylemi: Sürdürülebilirliğin ve Turizmin Artan Önemi

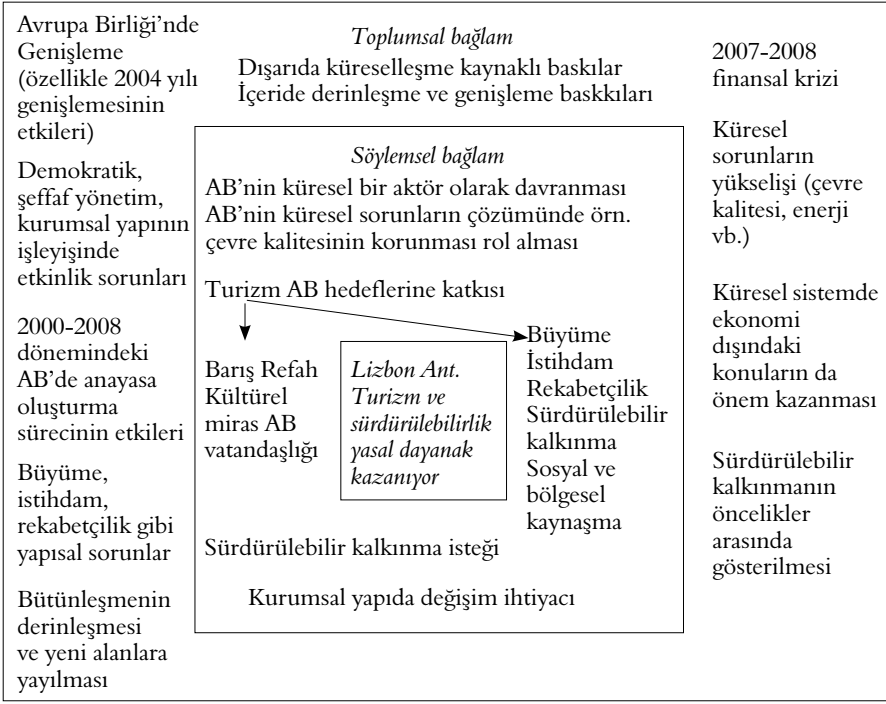
Metinlerarasılık

Lizbon Antlaşması 441 maddeden oluşmaktadır. Lizbon Antlaşması bunun yanı sıra, 37 protokol ve birçok ulusal veya ortak deklarasyona atıf vermektedir (Güneş, 2008: 742). Lizbon Antlaşması, kendinden önceki antlaşmaları tadil etmektedir. Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın adı Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma olarak değiştirilmiştir. Avrupa Birliği Antlaşması aynı isimle kalmıştır. Lizbon Antlaşması'nın getirdiği değişikliklerle Avrupa Birliği Antlaşması, çalışmada bundan sonra kısaca Lizbon Antlaşması olarak kullanılacaktır.

Bağlamın Yeniden Kurulması

2004 yılındaki genişleme ile üye sayısı neredeyse iki katına çıkan Avrupa Birliği'nde, kurumların etkin işleyişi sorgulanır hale gelmiştir. Bütünleşmenin sürdürülebilirliği adına, kurumsal yapıda değişiklik ihtiyacı dile getirilmeye başlanmıştır. Diğer yandan 21. yüzyılın önemli konuları örneğin çevre, iklim değişikliği, üye ülkelerin de gündemine yerleşmiştir. AB'nin üye ülkeleri de yakından ilgilendiren, küresel sorunlara yönelik harekete geçmesi AB kamuoyunda istenir olmuştur (Özler 2009: 1). Küresel baskılar ve AB içi dinamiklerin etkisi altında, hem kurumsal işleyişi iyileştirmek hem de AB'nin dünyadaki rolünü güçlendirmek adına antlaşmalarda yenilik yapma ihtiyacı doğmuştur. Lizbon Antlaşması bu bağlamda ortaya çıkmıştır. Köklü kurumsal değişiklikler getiren antlaşmanın, bu çalışma açısından önemi, AB yetkilerinin yeni politika alanlarına genişlemesidir. Turizm bu alanlardan birisidir.

Şekil 4. Söylemin Üç Boyutu Bağlamında Lizbon Antlaşması'nın getirdiği değişikliklerle Avrupa Birliği Antlaşması

Kaynak: Özler (2009), Güneş (2008) ve European Commission (2010)'den yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Söylemlerarasılık

Genişleme süreçleri ile üye sayısı artan Avrupa Birliği'nin kurumsal işleyişinde reform ihtiyacı, AB'yi daha demokratik yapma isteği ve AB'nin küresel bir aktör olma söylemleri, Lizbon Antlaşması'ndaki kurumsal yeniliklere meşruiyet kazandırmıştır. Lizbon Antlaşması, kurucu antlaşmalara hem yeni politika alanları eklemiştir (örneğin turizm) hem de eskiden beri mevcut olan politika alanlarının kapsamını genişleterek, Birliğin faaliyetlerini yürüteceği kapsamı oldukça genişletmiştir (Güneş 2008). Aralık 2009'dan itibaren, Avrupa Birliği'nde turizm politikası kendine ait yasal dayanağa sahiptir.

Tablo 3: Lizbon Antlaşması'nın Getirdiği Değişikliklerle Avrupa Birliği Antlaşması

Başlangıç Metni	Söylemlerin Yazar Tarafından Yorumlanması
<i>Antlaşmayı imzalayan taraflar,</i>	
<i>Avrupa Toplulukları'nın kurulması ile başlatılan Avrupa bütünleşmesi sürecinde yeni bir aşamaya geçmeye KARARLI OLARAK,</i>	Bütünleşmede yeni bir döneme geçilmiştir.
<i>Özgürlük, demokrasi, eşitlik ve hukukun üstünlüğü ile insanın dokunulmaz ve vazgeçilmez haklarından oluşan evrensel değerlerin kaynaklandığı Avrupa'nın kültürel, dini ve insani mirasından İLHAM ALARAK,</i>	Avrupa'nın kültürel, dini ve insani mirası, bu antlaşma ile hedeflenen değişikliklere ilham vermektedir.
<i>Avrupa kıtasının bölünmüşlüğü'nün sona erdirilmesinin tarihi önemini ve gelecekteki Avrupa'nın inşası için sağlam temeller oluşturulmasının gerekliliğini</i> <i>HATIRLAYARAK,</i>	Ortak geçmiş ve ortak geleceğin paylaşıyor olması vurgulanmakta, ortak geleceğin dayanacağı temellerin yaratılması bir ihtiyaç olarak belirtilmektedir.
<i>Özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ile hukukun üstünlüğü ilkelerine bağlılıklarını TEYİT EDEREK,</i>	Temel haklar ve özgürlüklere bağlılık ortak bir özellik olarak belirtilmektedir.
<i>Torino'da 18 Ekim 1961 tarihinde imzalanan Avrupa Sosyal Şartı'nda ve 1989 tarihli İşçilerin Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı'nda tanımlanan temel sosyal haklara bağlılıklarını TEYİT EDEREK,</i>	Sosyal kazanımlara bağlılık açıkça dile getirilmektedir.
<i>Tarih, kültür ve geleneklerine saygı çerçevesinde halkları arasındaki dayanışmayı güçlendirmeyi ARZU EDEREK,</i>	Kültürel çeşitlilik ile birlik içinde dayanışma eş zamanlı sağlanmak istenmektedir.
<i>Kurumların, kendilerine tevdi edilen görevleri tek bir kurumsal çerçevede daha iyi yerine getirebilmeleri için, demokratik ve etkin işleyişlerini güçlendirmeyi ARZU EDEREK,</i>	Kurumsal işleyişin iyileştirilmesi, demokratikleştirilmesi gereklidir.

<p><i>Ekonomilerinin güçlendirilmesini ve yakınsamasını sağlamaya ve İşbu Antlaşma ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın hükümlerine uygun olarak tek ve istikrarlı bir para birimini de içeren bir ekonomik ve parasal birlik kurmaya KARARLI OLARAK</i></p>	<p>Ekonomik ve parasal birlik hedefi vurgulanmaktadır.</p>
<p><i>Sürdürülebilir kalkınma ilkesini göz önünde tutarak ve iç pazarın tamamlanması ve uyumun ve çevrenin korunmasının güçlendirilmesi çerçevesinde, halklarının ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmesini teşvik etmeye ve ekonomik bütünleşmedeki</i></p> <p><i>ilerlemelerin diğer alanlardaki paralel gelişmelerle birlikte olmasını güvence altına alacak politikaları uygulamaya AZİMLİ OLARAK,</i></p>	<p>Sürdürülebilir kalkınma, bütünleşmenin bir ilkesi olarak açık şekilde ifade edilmektedir.</p> <p>Ekonomik, çevresel ve sosyal kalkınmanın birlikteliğine vurgu yapılmıştır.</p>
<p><i>Ülkelerinin vatandaşları için ortak bir vatandaşlık tesis etmeye KARARLI OLARAK,</i></p>	<p>Üye ülke vatandaşlığından farklı olan, vatandaşlar arasında ortaklık duygusuna vurgu yapan Avrupa vatandaşlığı kavramına verilen önem ifade edilmektedir.</p>
<p><i>Avrupa'da ve dünyada barışı, güvenliği ve ilerlemeyi desteklemek amacıyla, 42.</i></p> <p><i>maddede yer alan hükümlere uygun olarak ortak bir savunmaya dönüşebilecek bir ortak savunma politikasının aşamalı olarak belirlenmesini de içeren, böylelikle Avrupa'nın kimliğini ve bağımsızlığını güçlendiren bir ortak dış ve güvenlik politikasını uygulamaya KARARLI OLARAK,</i></p>	<p>Ortak dış ve güvenlik politikasının gerekliliği gündeme getirilmiştir.</p>
<p><i>İşbu Antlaşma ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın hükümlerine uygun olarak bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı oluşturarak ve halklarının güvenliğini temin ederek, kişilerin serbest dolaşımını kolaylaştırmaya KARARLI OLARAK,</i></p>	<p>Bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı oluşturulmasının, kişilerin serbest dolaşımını kolaylaştıracağı beklentisi ifade edilmektedir.</p>

<p><i>Kararların katmanlı yetki ilkesine uygun olarak vatandaşlara mümkün olan en yakın şekilde alındığı, Avrupa halkları arasında giderek daha sıkı hale gelen bir birlik yaratma sürecini devam ettirmeye KARARLI OLARAK,</i></p>	<p>Karar alma sürecinde etkinlik sağlanması, bütünleşme sürecinin sürdürülebilirliği için gereklidir.</p>
<p><i>Avrupa bütünleşmesini ileriye götürmek amacıyla atılacak adımları GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURARAK,</i></p>	<p>Bütünleşme yeni adımlar ile sürdürülecektir.</p>
<p><i>Bir Avrupa Birliği kurmaya KARAR VERMİŞTİR.</i></p>	

Kaynak: Avrupa Birliği Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın, 30 Mart 2010 tarihli ve C serisi 83 sayılı Avrupa Birliği Resmi Gazetesi'nde yayımlanan konsolide metinlerinin, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından yapılan çevirisi ve özgün Antlaşma metni temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur. Bakınız: Avrupa Birliği Bakanlığı (2011), "Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma", <http://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> (Erişim tarihi: 15/12./2016).

Sürdürülebilirlik, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 11. maddesinde çevrenin korunması bağlamında şu şekilde düzenlenmektedir: "Çevrenin korunmasına yönelik yükümlülükler, özellikle sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi için, Birlik politikalarının ve faaliyetlerinin tanımlanmasına ve uygulanmasına dahil edilmelidir". Antlaşma'nın 4(e) maddesinde de Birliğin çevre konusunda üye devletlerle yetki paylaşımında bulunabileceği hükme bağlanmıştır. Sürdürülebilirlik, Birliğin dış ilişkilerinin bir parçası olarak da düşünülmüştür. AB sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için, küresel doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi için, çevrenin kalitesinin korunması ve iyileştirilmesi için uluslararası önlemler alınmasına yardımcı olacaktır (madde 21/2(f)).

Avrupa Birliği Antlaşması'nda (1993), iç pazarın tamamlanmasına katkı sağlayan bir hizmet olarak görülen turizm, Lizbon Antlaşması'nda (2009) AB'nin rekabet gücüne katkı sağlayacak bir sektör olarak görülmektedir. "Turizmin rekabet gücüne katkısı", "turizmin istihdama katkısı", "turizmin ekonomik büyümeye katkısı" şeklinde ekonomik kazanımlara odaklanan söylemler, kurumsallaşma sürecinde etkili olmuştur. Avrupa Birliği, dün-

yanın en rekabetçi ve dinamik bilgi ekonomisi olmayı hedeflediği Lizbon Stratejisini 2000 yılında açıkladığından bu yana, rekabetçi bilgi ekonomisi olma yönünde adımlar atmaktadır. AB’de rekabetçilik, istihdam yaratması, ekonomik büyümeyi desteklemesi ve AB’nin küresel ekonomik rolünü güçlendirmesi nedeniyle, önem verilen bir hedeftir.

Rekabetçilik, özellikle AB ekonomisinin omurgasını oluşturan küçük ve orta ölçekli işletmeleri etkilemektedir (European Commission 2016a). Turizm, Avrupa’nın rekabet gücü yüksek sektörlerinden birisidir. Ancak turizm alanındaki küresel rekabet bir yana, Avrupa’daki demografik değişim, iklim değişikliği, su kaynaklarının azalması gibi yapısal sorunlar Avrupa turizmini geleceğini risk altına itmektedir (European Commission 2010:5). Bu durumda turizmin, Avrupa bütünleşmesine katkısının en üst düzeyde sağlanması için, “ortaklık” ve “somut” kazanım odaklı adımlar atılması gereklidir. Söz konusu adım, Lizbon Antlaşması’nda turizmin yasal dayanağının güçlenmesi ile gelmiştir.

Lizbon Antlaşması’nın 22. başlık ve 195. maddesi sadece turizme yöneliktir. Burada, AB’nin üye devletlerin turizm sektöründeki eylemlerini, özellikle Birlik bünyesinde faaliyet gösteren turizm işletmelerinin rekabet gücünü destekleyerek, tamamlayacağına dikkat çekilmektedir. Bu doğrultuda, Birlik eylemlerinin amaçları 195/1(a) turizm sektöründeki işletmelerin gelişmesi için elverişli ortamın oluşturulmasının teşvik edilmesi, 195/1(b) özellikle iyi uygulamaların değişimi yoluyla, üye devletlerarasında işbirliğinin desteklenmesidir.

Antlaşmanın 6. maddesinde “Birlik, üye devletlerin eylemlerini desteklemek, eşgüdüm sağlamak veya tamamlamak amacıyla tedbir alma yetkisine sahiptir” denilmektedir.² Avrupa düzeyinde tedbir alınabilecek alanlar arasında 6(c) kültür ve 6(d) turizm bulunmaktadır. Kültür ve turizm özellikle, Avrupa vatandaşlığı, kültürel mirasın korunması, dayanışma, barış, sosyal ve bölgesel kaynaşmanın (uyum-cohesion) sağlanması amaçlarına katkı veren alanlardır. Antlaşma’nın başlangıç metninde de bu alanlardaki kazanımlara vurgu yapılmaktadır. Bütünleşmenin sosyal ve kültürel kazanımlara yönelik söylemleri, kurumsal yapıya aktarılmıştır. AB’nin büyüme ve istihdam yaratması, iç pazarın etkin işleyişi gibi ekonomik hedeflerini gerçekleştirmesi, küresel rakipleri karşısında rekabet gücünü koruyabilmesine bağlıdır.

2 Avrupa Birliği Antlaşması ile Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma’nın, 7 Haziran 2016 tarihli ve C serisi 202 sayılı Avrupa Birliği Resmi Gazetesi’nde yayımlanan konsolide metni

Lizbon Antlaşması'nın, küresel bir güç olarak AB'nin konumunu güçlendirmeyi amaçladığı yukarıda belirtilmişti. Yeni yaklaşımın, sürdürülebilir turizme yansımaları öncelikle, turizmi etkileyen kurumsal çerçevenin (politika, mevzuat, prosedür, idari yapılanma) gözden geçirilmesi olmuştur. 2010 yılında "Avrupa, Dünyanın 1 Numaralı Turizm Destinasyonu- Avrupada Turizm için Yeni Bir Siyasi Çerçeve" isimli bir bildiri yayınlayan Avrupa Komisyonu, küresel ve bölgesel riskler karşısında Avrupa turizminin rekabet gücünü korumak adına yeni bir strateji ve eylem planı önermiştir (European Commission 2010). Stratejinin ve eylem planının politika sonuçları arasında dikkati en çok çeken 2011 yılı itibarıyla başlayan proje tabanlı mali destek olmuştur. Birkaç AB ülkesini kapsayan ve sürdürülebilir ulusötesi turistik ürünlerin çeşitlendirilmesini amaçlayan proje çağrıları kapsamında Eurovelo yolu (Akdeniz bisiklet yolu, Demir Perde bisiklet yolu), Avrupa lezzetli peynir rotası (TastyCheeseTOUR), dağ tırmanışı güzergahı (Hiking Europe), sörf merkezleri güzergahı (SUNRISE) gibi turistik ürünler finanse edilmiştir (European Commission 2017).

Avrupa Komisyonu, 2013-2014 yılları arasında "Geleceğin Avrupa Turizmi" ve "AB Turizmi için Yasal ve İdari Çerçeve" konularına odaklanan iki kamuoyu tartışması yürütmüştür (European Commission 2015). Kamuoyu tartışmaları ile güçlenen sürdürülebilir turizm söylemi, daha güçlü yapısal mekanizmaların benimsenmesinin önünü açmıştır. Sürdürülebilir turizm adına atılan bir diğer adım, turizm destinasyonlarının sürdürülebilirlik hedefindeki başarılarını değerlendirmek için ortak bir yöntem benimsenmesi olmuştur. Bunun için 2013 yılında Avrupa Turizm Göstergeleri Sistemi (European Tourism Indicators System) benimsenmiştir. Ayrıca, çevrenin korunmasını konu alan ve konaklama işletmelerinin gönüllü olarak katıldığı AB çevre etiketi (EU Ecolabel) ve En İyi Çevre Yönetimi Uygulamaları (EU Eco-Management and Audit Scheme), sürdürülebilir turizm alanında ön plana çıkan girişimlerdir (European Commission 2017).

Sürdürülebilir turizmi uygulayan destinasyonlara Avrupa Mükemmellik Destinasyonları (European Destinations of Excellence) ödülleri verilmekte; erişilebilir turizm ve kültürel turizm desteklenmektedir. AB, sürdürülebilir turizm konusunda üçüncü ülkelerle uluslararası anlaşmalar yapmaktadır. Örneğin AB, Filipinler'e "Sıfır Karbon Emisyonu olan Oteller" için, 19 milyon Euro'luk mali destek sağlamıştır (European Commission, 2017; European Commission 2016b). Görülmektedir ki sürdürülebilir turizmin

Avrupa bütünleşmesine ve AB'nin diğer ülkelerle ilişkilerine katkısı, "ortak çıkarlar" etrafında yeniden tanımlanmaktadır.

Sonuç

Birleşmiş Milletler'in "*Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi*", 2015 ve 2030 yılları arasında sürdürülebilirlik açısından bağ kurmakta ve sadece siyasi kurum ya da yapılara değil, bireyler hatta bilim toplumuna da bu süreçte etkin aktörler olarak rol vermektedir. 2015-2030 yılları arasını hedefleyen "sürdürülebilirlik yolculuğu", bu uğurda dönüşümü hedeflerken, turizm de sürdürülebilir kalkınmaya katkısı açısından sürece dahil edilmektedir. Sürdürülebilirliğin kurumsallaşması, sürdürülebilir turizm denilince akla gelen ortak değerler, paylaşılan anlamlar, resmi ve resmi olmayan kurallar diğer bir ifadeyle sürdürülebilir turizmin kurumsallaşarak toplumsal yapı içerisinde yer edinmesi, birden bire gerçekleşmemiştir. Sürdürülebilir turizmin kurumsallaşması, zaman alan ve hep aynı hızda ilerlemeyen bir süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Bu süreçte dönemselsel olarak farklı aktörler (örneğin Birleşmiş Milletler ve AB gibi uluslararası aktörler ya da sivil toplum kuruluşları gibi yerel veya ulusal aktörler) belirleyici rol üstlenirken, küresel gelişmelerin (örneğin sürdürülebilirlik konusunda küresel duyarlılık) ulusal politikalara etkisi de kaçınılmaz olmuştur.

Sürdürülebilir kalkınma ve turizmin günümüzde vardığı kurumsallaşma derecesi, geçmişteki söylemlerin birikerek ilerlemesi ve eylemlere dönüşmesiyle mümkün olmuştur. Örneğin, 2030 Gündemi, gelecekle ilgili hedefler koyarken, bu hedeflerin düşünsel arka planı, insan ve çevre arasındaki ilişkinin sorgulanmaya başladığı 1972 yılındaki Çevre Konferansı'na kadar uzanmaktadır. İnsanın çevresiyle olan ilişkisini sorgulaması, sürdürülebilirlik düşüncesine zemin hazırlarken (1987 Brundlandt Raporu), sürdürülebilirlik düşüncesi sözlü veya yazılı şekilde çeşitli söylemsel ve toplumsal bağlamlarda ifade edilmeye başlanmıştır.

Avrupa Birliği örneğinde, sürdürülebilirlik, turizm ve sürdürülebilir turizme yönelik söylemlerin nasıl kurumsallaştığını inceleyen bu çalışmada görülmüştür ki bilginin, düşüncenin, anlamın üretildiği bir araç olan dil (Atay 2007), kullanıldığı sözlü ya da yazılı mecralarda politika süreçlerine ve dolayısı ile politika sonuçlarına etki etmiştir. Bu etki, politika metnlerinin üretildiği söylemsel bağlam ve toplumsal bağlamdan bağımsız değildir. Politika metnindeki söylemler, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir

turizm için yeni toplumsal yapıların inşa edilmesine, mevcut toplumsal yapıların değiştirilmesine etki eden araçlar olmuştur.

Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Antlaşma (1957), isminden de görüleceği üzere ekonomik kazanımlara ağırlık vermekte, sosyal veya çevresel kazanımları ekonomik kazanımların ardılı olarak görülmekte idi. Bu döneme hakim söylemlerde, ekonomik kazanımlar öncelik taşıırken, refah ve barış isteği de dile getirilmekteydi. Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma olan Maastricht Antlaşması'na (1993) giden süreçte uluslararası sistemde yaşanan değişimler (örneğin Soğuk Savaşın sona ermesi, küresel çevre sorunları, 1987 Brundtland Raporu) ve AB'nin kendi iç dinamikleri (örneğin Avrupa Tek Pazarı'nın tamamlanmasına yönelik girişimler, bütünleşmenin yeni alanlara yayılması) sürdürülebilirlik ve turizmin, AB'nin kurumsal yapısına eklenmesinde etkili olmuştur. Toplumsal bağlamın unsurları olarak belirtebileceğimiz yukarıda bahsedilen küresel ve AB içi dinamikler, sürdürülebilirlik ve turizmin antlaşmaya eklenmesi için gerek duyulan söylemsel bağlamı şekillendirmiştir. Burada, turizmin AB'nin kuruluş amaçları olan refah ve barışa katkısının altını çizmek gerekir. Bu dönemde turizmin AB bünyesinde kurumsallaşmasını savunan gruplar, söylemlerini, turizmin AB hedeflerine (refah ve barış) ve değerlerine katkısı üzerine yoğunlaştırıyordu. Turizm Maastricht Antlaşması'nda, AB'nin hedeflerine katkı sağlayan sektörler arasında sayılarak ilk kez antlaşma metnine girdi. Artık, sürdürülebilirlik ve turizm, sadece ekonomik kazanımlar değil sosyal kazanımlar bağlamında da söylemsel olarak savunuluyordu.

Bir AB antlaşmasında turizme özgü yasal dayanağın oluşturulması, turizmin kurumsallaşması açısından önemli bir adımdır. Bu adımın ilk aşaması, turizmin Antlaşmaya girmesidir ki bu Maastricht Antlaşması ile olmuştur. Turizmin kendine özgü bir antlaşma maddesi ile kurumsal çatıya dahil olması ise Lizbon Antlaşması ile gerçekleşmiştir. Maastricht Antlaşması'ndan Lizbon Antlaşması'na giden 15 yıllık süreçte toplumsal bağlamın unsurları küresel düzeyde ve AB açısından değişikliğe uğramıştır. 2007-2008 finansal krizi, çevrenin kalitesinin korunması, sürdürülebilirlik gibi küresel konular hakkında farkındalığın artarak devam etmesi, AB'nin genişlemesi ve bütünleşmenin yeni politika alanlarına yayılarak derinleşmesi, AB'de büyüme, rekabetçilik ve istihdam konularında yapısal sorunların hissedilmesi toplumsal bağlamın unsurları arasında yer almaktadır. Söylemsel bağlama bakıldığında ise, AB'nin küresel bir aktör olması ve küresel aktör olarak hareket etmesinin gerekliliği ön plana çıkarken barış, refah hedeflerinin yanı sıra büyüme,

istihdam, rekabetçilik, sosyal kaynaşma, kültürel miras ve AB vatandaşlığı konularındaki istekler dile getirilmektedir. Turizm, AB'nin küresel aktör olarak güçlü olduğu bir alandır. Avrupa, dünyada en çok turist çeken bölge olma özelliği taşımaktadır ve bunu korumak istemektedir. Bu istek, rekabetçilik, büyüme, istihdam yaratma gibi ekonomik söylemlerle uyum içerisindedir. 15 yıllık ara dönemde, turizmle ilgili AB metinlerinde kullanılan dil, AB'nin diğer stratejilerindeki büyüme, rekabetçilik, istihdam, sürdürülebilirlik söylemleriyle benzerlik taşımaktadır. Turizme yüklenen anlamlar yeniden şekillenirken, AB metinleri arasında söylemlerarasılık yüksektir.

Lizbon Antlaşması sonrasında, AB'nin geleceği ile ilgili söylemlere baktığımızda, sosyal ve kültürel kazanımların önem kazandığı görülmektedir. Bu bağlamda, Lizbon Antlaşması sonrasında turizmin AB kurumsal çatısı içerisinde rolünün, kültürel miras ve AB vatandaşlığı söylemleri ile ilişki içerisinde yeniden çizileceğini söylemek mümkündür. AB araştırma alanı içerisinde, kültürel mirası konu alan proje çağrılarının artıyor olması da bu öngörünün bir örneğidir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Erdem (2014), "Sürdürülebilir Turizm ve Uluslararası Örgütler" *Sürdürülebilir Turizm*, içinde, Ed. Metin Kozak, Detay Yayıncılık, Ankara, 330-343.
- Atay, Hakan (2007), "Söylem Analizi Kavramının Yapıları ve İşlem Akışı" *Nitel Araştırma Neden Nasıl Niçin*, içinde, Ed. Atilla Yüksel, Burak Mil ve Yasin Bilim, Detay Yayıncılık, Ankara, 169-180.
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2011), "Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma", <http://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> (Erişim tarihi: 15/12./2016).
- Babacan, Eysin (2014), "Sürdürülebilir Turizm ve İletişim" *Sürdürülebilir Turizm*, içinde, Ed. Metin Kozak, Detay Yayıncılık, Ankara, 154-169.
- Berry, R. Stephen (1972), "Only One World: An Awakening", *Bulletin of Atomic Scientists*, 7: 17-20.
- Blyth, Mark (2002), *Institutions and Ideas: Theory and Methods in Political Sciences*, içinde, Ed. David Marsh ve Gerry Stoker, Palgrave Macmillan, New York, 292-310.
- Bozok, Düriye, Gülay Özdemir Yılmaz (2007), *Eko-turizm Turistik Ürün Çeşitlendirmesi* içinde, Ed. Necdet Hacıoğlu ve Cevdet Avcıkurt, Nobel, Ankara, 111-136.
- Büyüktuncay, Mehmet (2014), "Söz Edimleri Kuramı ve Edebiyat: Anlam, Bağlam ve Yinelenebilirlik", *International Journal of Language Academy*, 2/1: 93-105.
- Civitas (2016), Civitas. <http://civitas.org.uk/content/files/OS.7.Treaties.pdf> (Erişim tarihi: 17/10/2016).

- Council Resolution of 10 April 1984 on a Community Policy on Tourism (84/C 115/01) 30. 4. 84 Official Journal of the European Communities No C 115/1.
- Çelik Hilal ve Ekşi Halil (2008), "Söylem Analizi", Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 27: 99-117.
- Dinçer, Mithat Zeki ve Gürel Çetin (2015), Kalkınma Planlarında Turizm *Değişik Perspektifleriyle Turizm Politikası ve Planlaması* içinde, Ed. Derman Küçükaltan, Hüseyin Çeken ve Şefik Okan Mercan, Detay Yayıncılık, Ankara:171-193.
- Emekli, Gözde (2005), "Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm", *Ege Coğrafya Dergisi*, 14: 99-107.
- Emekli, Gözde (2006) Avrupa Birliği Bölgesel Politikasında Turizmin Yeri ve Türkiye Turizmi, TÜCAUM IV. Coğrafya Sempozyumu, http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/sem4_15.pdf , 153-162 (Erişim tarihi: 09/11/2016).
- EUR-LEX (2016), Treaties. <http://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties.html> (Erişim tarihi: 08/07/2016).
- European Commission (1998) Communication from the Commission to the Council and European Parliament of 28 October 1998: "A European Community strategy to support the development of sustainable tourism in the developing countries" [COM(1998) 563 final/2 - Not published in the Official Journal], <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:r12519&from=EN>
- European Commission (2003a) Consultation Document Basic orientations for the Sustainability of European Tourism, <http://ecoclub.com/library/public/eutourism.pdf> (Erişim tarihi: 17/10/2016).
- European Commission (2003b) Communication from the Commission, Basic Orientations for the Sustainability of European Tourism , Brussels, 21.11.2003 COM(2003) 716 final, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0716:FIN:en:PDF> (Erişim tarihi: 17/10/2016).
- European Commission (2007a), ACTION for MORE SUSTAINABLE EUROPEAN TOURISM Report of the Tourism Sustainability Group, <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/3683/attachments/1/translations/en/renditions/pdf> (Erişim tarihi: 08/03/2016).
- European Commission (2007b), Communication from the Commission Agenda for a Sustainable and Competitive European Tourism, Brussels, 19.10.2007 COM(2007) 621 final, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0621&from=EN> (Erişim tarihi: 07/12/2016).
- European Commission (2010), Europe, The World's No 1 Tourist Destination – A New Political Framework For Tourism in Europe. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0352&from=EN> (Erişim tarihi: 07/10/2016).
- European Commission (2015), "Give your opinion on tourism policy", http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=7174, (Erişim tarihi: 07/10/2016).
- European Commission (2016a), Competitiveness. https://ec.europa.eu/growth/industry/competitiveness_en (Erişim tarihi: 15/08/2016).

- European Commission (2016b), "Private Sector and Sustainable Tourism", https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/private_sector_and_sustainable_tourism_16_february_.pdf (Erişim tarihi: 11/10/2016).
- European Commission (2017), "Sustainable Transnational Tourism Products", https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/transnational-products_en, (Erişim tarihi: 07/01/2017).
- Fairbrass, Jenny (2011), "Exploring Corporate Social Responsibility Policy in the European Union: a Discursive Institutional Analysis", *Journal of Common Market Studies*, 49/5, 949-970.
- Fairclough Norman (1992), *Discourse and Social Change*. Polity Press, Cambridge.
- Fairclough Norman (1995), *Critical Discourse Analysis*, Longman, New York
- Fairclough, Norman (1989). *Language and Power*, Longman, Essex.
- Fairclough, Norman (2003). *Analysing Discourse*. Routledge, London.
- Gee, James Paul (1999), *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. Routledge, London.
- Genus, Audley (2014), "Governing Sustainability: A Discourse-Institutional Approach", *Sustainability*, 6: 283-305.
- Güneş, Ahmet M. (2008), "Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12: 739-772.
- Gür, Tuncay (2013), "Post-Modern Bir Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi", *Journal of World of Turks*, 5/1:185-202.
- Hacıoğlu, Necdet ve Cevdet Avcıkurt (2007) "Turistik ürün, Turistik Ürün Çeşitlendirmesi ve Alternatif Turizm" *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi* içinde, Ed. Necdet Hacıoğlu ve Cevdet Avcıkurt, Nobel, Ankara: 5-15.
- Hall, Peter ve Taylor, Rosemary C. R. (1996), "Political Science and the Three New Institutionalisms", *Political Studies*, XLIV: 936-957.
- İstanbullu Dinçer, Füsün. (1997) *Avrupa Birliği'nde Turizm ve Uygulanan Politikalar*, Der Yayınları, İstanbul.
- İstanbullu Dinçer, Füsün ve Cenk Demiroğlu (2015) Kış Turizminin Gelişimi ve Türkiye'nin Kış Turizmi Politikası, *Değişik Perspektifleriyle Turizm Politikası ve Planlaması* içinde, Ed. Derman Küçükaltan, Hüseyin Çeken ve Şefik Okan Mercan, Detay Yayıncılık, Ankara: 55-84.
- Jørgensen, Marianne ve Phillips, Louise (2002), *Discourse Analysis as Theory and Method*, Sage Publications, London.
- Kozak, Akoğlan Meryem ve Sadık Bahçe (2012), *Özel İlgi Turizmi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kozak, Nazmi, Meryem Akoğlan Kozak ve Metin Kozak (2015), *Genel Turizm İlkeler Kavramlar*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Lenschow, Andrea (2004), "Environmental Policy: At a Crossroads?" *Developments in the European Union*, içinde, Ed. Maria Green Cowles, Desmond Dinan, Palgrave Macmillan, New York, 140-159.
- Lynch, Richard A. (2013), "Reading The History of Sexuality Volume 1, *A Companion to Foucault*, içinde, Ed. Christopher Falzon, Timothy O'Leary, Jana Sawicki, Blackwell Publishing, West Sussex, 154-171.

- Mert, Ayşem (2009), "Partnerships for Sustainable Development as Discursive Practice: Shifts in Discourses of Environment and Democracy", *Forest Policy and Economics*, 11: 326-339.
- Nanda, Ved P. ve Pring, George Rock (2013), *International Environmental Law And Policy for the 21st Century*, Koninklijke Brill NV Publishing, Leiden.
- Özdemir, Gökçe (2014), *Destinasyon Yönetimi ve Pazarlaması*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Özler, Zeynep (2009), İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, No.9, http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/lizbon_antlasmasi.pdf (Erişim tarihi: 05/08/2016).
- Paul, Bâc Dorin (2008), "A History of the Concept of Sustainable Development: Literature Review", *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 17/2: 576-580.
- Peters, Guy (1999), *Institutional Theory in Political Science The New Institutionalism*, Pinter, London.
- Pırnar, İge ve Miral, Ceren (1998), EU Tourism Policy and Turkey's Situation during the Adaptation Process. <http://www.ikv.org.tr/images/upload/file/pirnar-miral-teblig.pdf> (Erişim tarihi: 05/09/2016).
- Roney, Sevgin Akış (2011), *Turizm Bir Sistemin Analizi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Rosamond, Ben (2004), "New Theories of European Integration" *European Union Politics*, içinde, Ed. Michelle Cini, Oxford Press, New York, 109-127.
- Schmidt, Vivien A. (2008), "Discursive Institutionalism: the Explanatory Power of Ideas and Discourse", *Annual Review of Political Science*, 11: 303-326.
- Schmidt, Vivien A. (2010), Taking Ideas and Discourse Seriously: Explaining Change through Discursive Institutionalism as the Fourth "New Institutionalism", *European Political Science Review*, 2/1:1-25.
- Schrift, Alan D. (2013), "Discipline and Punish" *A Companion to Foucault*, içinde, Ed. Christopher Falzon, Timothy O'Leary, Jana Sawicki, Blackwell Publishing, West Sussex, 137-153.
- Shelton, Dinah (2008), "Human Rights And The Environment: What Specific Environmental Rights Have Been Recognized?", *Denver Journal of International Law and Policy*, 35/1: 129-171.
- Şemşit, Sühal (2016), "EU Enlargement and Neighbourhood Policy Strategies: The Role of Political Conditionality" *The European Neighbourhood Policy in a Comparative Perspective: Models, Challenges and Lessons*, içinde, Ed. Sieglinde Gstöhl, Routledge, Abingdon, 218-234.
- Telfer, David J. and Richard Sharpley (2008), *Tourism and Development in the Developing World*, Routledge, Oxon .
- Treaty Establishing the European Economic Community*. Rome, 25.03.1957.
- Treaty on European Union*, Maastricht, 29.07.1992.
- Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community*, Lisbon, 13.12.2007.
- United Nations (1987) Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (Erişim tarihi: 04/07/2016).

- United Nations (2015) Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/70/1. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (Erişim tarihi: 05/08/2016).
- United Nations Environment Programme ve World Tourism Organization (2005), Making Tourism More Sustainable. <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DTIx0592xPA-TourismPolicyEN.pdf> (Erişim tarihi: 05/08/2016).
- United Nations World Tourism Organisation (2016), "Who we are", <http://www2.unwto.org/en> (Erişim tarihi: 05/08/2016).
- Urwin, Derek W. (2004), "The European Community: From 1945 to 1985" *European Union Politics*, içinde, Ed. Michelle Cini, Oxford University Press, Oxford, 11-27.
- Wallace, Helen (2005), "An Institutional Anatomy and Five Policy Modes" *Policy Making in the European Union*, içinde, Ed. Helen Wallace, William Wallace and Mark A. Pollack, Oxford University Press, New York, 49-90.
- Williams, Alan M. ve Shaw, Gareth (1998), *Tourism and Economic Development European Experiences*, 3.b., John Wiley&Sons, New York.
- Wodak, Ruth ve Meyer, Michael (2016), "Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology" *Methods of Critical Discourse Analysis*, 3.b, içinde, Ed. Ruth Wodak ve Michael Meyer, Sage Publishing, London, 1-33.
- Wodak, Ruth ve Weiss, Gilbert (2005), Analysing European Union Discourses: Theories and Applications" *A New Agenda In (Critical) Discourse Analysis*, içinde, Ed. Ruth Wodak ve Paul Chilton, John Benjamins, Amsterdam, 2005: 121-135.